

Steken en wegwezen

Motief, middel en mogelijkheid zijn aanknopingspunten voor de recherche bij het oplossen van misdrijven. Maar als er helemaal geen motief of middelen te vinden zijn, dan wordt het heel lastig. Dat blijkt tijdens het onderzoek naar een seriesterker die Lelystad onveilig maakt.

Het loopt tegen het eind van het jaar en het is topdrukte in het korps Flevoland. Er draaien al twee teams grootschalige opsporing (TGO) als op 23 december 2008 een vrouw wordt neergestoken in

Lelystad. Zij was haar hond aan het uitlaten en is schijnbaar zomaar aangevallen. Politieagenten constateren dat ze op verschillende plaatsen onder het bloed zit, een ernstige wond aan de hals heeft en er bloed uit haar mond komt. Terwijl de

vrouw wordt afgevoerd naar het ziekenhuis, bevragen de agenten enkele omstanders die de vrouw hadden horen schreeuwen. Het slachtoffer zou hebben gezegd dat ze door een man was neergestoken en geen idee had waarom. Hij

Verschillende slachtoffers worden zomaar, zonder aanleiding neergestoken.

stak haar zelfs terwijl ze al op de grond lag.

“Ze was vijftien tot twintig keer geraakt en zwaargewond”, zegt Folkert van Dekken, destijds chef van de recherche. “Gelukkig had ze een dikke winterjas aan, waardoor niet alle steken doordrongen.” De politie pakt het misdrijf direct op als kapitaal delict en formeert ondanks de capaciteitsproblemen een nieuw TGO, onder de naam TGO 25.

Compositietekening

De dag voor kerstmis gaat TGO 25 van start. Buurt- en passantenonderzoek leveren niets op, evenals technisch onderzoek op de plaats delict. Het zestigjarige slachtoffer kan wel een goede beschrijving geven van de dader: een tengere jongeman met negroïde uiterlijk. De TGO-leden zijn nog druk bezig met het bedenken van mogelijke scenario's, het natrekken van informatie en zoeken naar het steekwapen, als ze worden ingehaald door de realiteit. Op eerste kerstdag, rond 12.55 uur, vindt wederom een steekpartij plaats. Niet ver van de eerste plaats delict wordt een 63-jarige man in de hals gestoken terwijl hij zijn hond uitlaat. Zonder enige aanleiding. De dader is volgens hem een negroïde man. Ambulancepersoneel behandelt het slachtoffer ter plaatse. Hij mag van geluk spreken: de wond zit op luttele centimeters van een slagader.

“Beide slachtoffers hadden ongeveer dezelfde leeftijd, woonden in dezelfde buurt, lieten hun hond uit en werden zomaar neergestoken door een negroïde man”, schetst analist Gert Meints de overeenkomsten. “Verskil is dat het deze keer maar één steek was. Steken en wegwezen, dus.” TGO 25 pakt ook dit misdrijf op. Op basis van de beschrijving van het slachtoffer laat de politie een compositietekening van de dader maken en pakt daarmee groot uit in de regionale en landelijke media. Omdat het slachtoffer zelf ook actief de media opzoekt, ontstaat enige landelijke publiciteit. De politie intensificeert het toezicht in de wijk, door gerichte inzet van wijkagenten, surveillanten en extra alertheid van collega's van de noodhulp.

Door een gebrek aan getuigen, sporen en andere aanknopingspunten vordert het onderzoek zeer moeizaam. “Wij werken hier aan de hand van de drie M's”, zegt Van Dekken. “Motief, middel en mogelijkheid. Heb je het motief, dan volgt de rest vaak vanzelf. Maar juist dat bleek er achteraf helemaal niet te zijn. We hebben allerlei scenario's bedacht en naar mogelijke overeenkomsten gezocht. We dachten aan de leeftijden, iemand die een hekel had aan dieren, maar we konden het allemaal niet hard maken.”

Dodelijk

Op 3 februari 2009, tegen het begin van de avond, krijgt een surveillance-eenheid van de politie te horen dat wederom iemand is neergestoken in de buurt van de eerdere twee incidenten. Het slachtoffer is eenmaal in de hals gestoken en als gevolg daarvan overleden. Het betreft een dertigjarige man. “Uiteindelijk is voor deze zaak een apart TGO opgestart”, zegt Van Dekken. “We waren niet helemaal zeker of dezelfde dader deze steekpartij op zijn geweten had. Dit was een moord en het slachtoffer viel buiten het patroon. Hij was veel jonger dan de eerdere slachtoffers en begaf zich in de drugscene.” Maar omdat het incident zich afspeelde in de bewuste wijk en het wederom een messteek in de halsstreek betreft, werken de teamleden van TGO 25 en het nieuw geformeerde TGO 26 nauw samen. Uitgebreid sporenonderzoek en buurt- en passantenonderzoek brengen de politie echter niet verder. Voor de media en buurtbewoners is er geen twijfel: er loopt in Lelystad iemand rond die willekeurig burgers neersteekt. Een landelijk ochtendblad geeft hem de naam Jack de Prikker. De politie haakt in op de onrust door veelvuldig zichtbaar in de buurt te surveilleren en preventief te fouilleren. Daartoe wordt op 5 februari de Algemene Plaatselijke Verordening zo gewijzigd dat de burgemeester een gebied kan aanwijzen als veiligheidsrisicogebied. Tevens plaatst de gemeente camera's. Ook zijn er diverse verkeerscontroles en is de politie extra waakzaam net buiten het veiligheidsrisicogebied. Burgers wordt gevraagd op te

letten en tips door te geven.

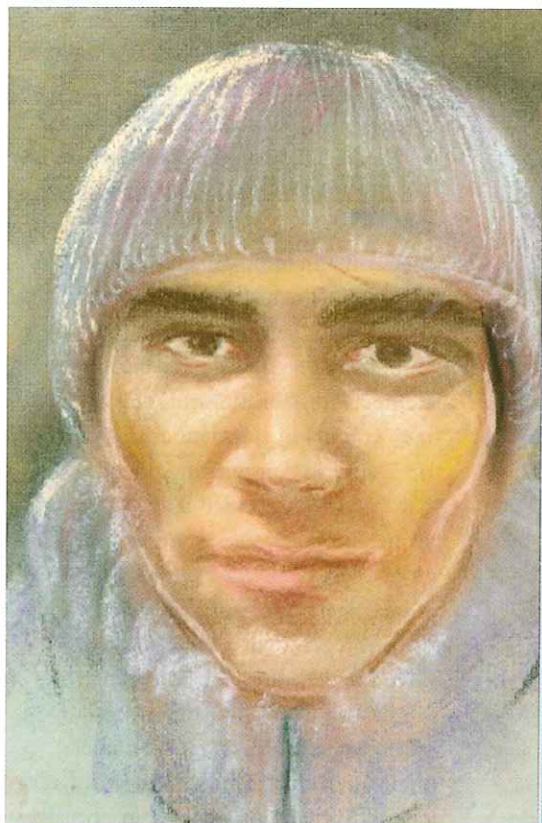
Het kan aan de maatregelen liggen of puur toeval zijn, de serieprikker houdt zich in elk geval voorlopig gedeisd. Tot 17 maart. Dan wordt een 55-jarige man plotseling in zijn nek gestoken terwijl hij in zijn tuin aan het werk is. De hevig bloedende man wordt afgevoerd naar het ziekenhuis. De recherche stelt zijn kleding veilig en neemt foto's, terwijl een speurhond de omgeving afzoekt naar sporen. Dat levert niets op. Buurt- en passantenonderzoek in de volgende dagen ook niet. Op aanwijzing van het slachtoffer wordt een tweede compositietekening vervaardigd. Vele media tonen deze. Dit levert flink wat tips op. Later blijkt overigens dat de dader gedetineerd was in de periode tussen het derde en het vierde steekincident.

Tips

Aangezien de eerste drie steekpartijen in het zuidoosten van Lelystad plaatsvonden en de laatste in het noordwesten, is de hele stad nu in rep en roer. De politie breidt TGO 25 uit en er is extra toezicht

>>

Op basis van verklaringen wordt een compositietekening gemaakt.

>>

De eerste steekincidenten vinden plaats in het zuidoosten van Lelystad, maar daarna verlegt de dader zijn werkterrein. Met als gevolg dat de hele stad in rep en roer is.

in Lelystad. Tijdens een persconferentie, waarbij ook de lokale driehoek aanwezig is, worden burgers opgeroepen zoveel mogelijk tips door te geven. Zelfs het NOS journaal bericht over de onverklaarbare steekpartijen. Gemeente en politie organiseren twee dagen na het laatste incident een informatieavond voor bewoners. Dit alles genereert een stroom aan tips via Meld Misdaad Anoniem, wijkagenten en de Criminele Inlichtingen Eenheid (CIE). Het onderzoeksteam selecteert hieruit zo'n vijftig personen op basis van signalement, woon-/verblijfplaats en geweldsantecedenten. Eén persoon komt daarbij prominent naar voren. Hij is gedetineerd omdat hij op 7 april in Amsterdam iemand in de hals had gestoken met een mes. De recherche hoort hem twee maal, maar de persoon ontkent alle betrokkenheid. "We hadden geen sporen of concrete verdenkingen tegen hem", zegt Van Dekken. "We konden dus niets bewijzen." En daarna wordt het langzaam stil. De steekpartijen stoppen en het aantal onderzoeksrichtingen neemt steeds verder af. Evenals de aandacht en onrustge-

voelens van de burgers overigens. Halverwege juli 2009 worden de TGO's 25 en 26 ontbonden. "Maar we konden het onderzoek zo weer oppakken", zegt analist Meints. Dat gebeurt in februari 2010. Aanleiding is een tip die via de CIE binnenkomt. De tip betreft de moord van 3 februari 2009 en daarbij wordt een naam genoemd. "Hoewel die persoon er niets mee te maken bleek te hebben, laaide het vuurtje weer op", zegt Van Dekken. De voormalig recherchechef is inmiddels benoemd tot teamleider TGO binnen het korps Flevoland. "Er draaide op dat moment geen zaak en ik wilde toch eens kijken of er echt geen kans meer was op een oplossing." Van Dekken formeert daartoe een klein team. "Ik wilde er helemaal schoon in gaan, met allemaal verse krachten. Alleen Gert Meints zat erin als oudgediende. Analisten hebben namelijk vaak ook kennis die niet op papier is terecht gekomen." Daarmee is de heropening van TGO 26 een feit.

Getuige

Bij het uitpluizen van alle dossiers en

verklaringen, valt Van Dekken ineens een detail op, dat eerder kennelijk over het hoofd is gezien. "Het was bekend dat de voornaamste verdachte in de wijk woonde waar de eerste drie steekpartijen waren. Maar dat zijn vader in de wijk woonde waar de laatste steekpartij was, stond nergens in het dossier. Op dat moment dacht ik dat hij er meer van moest weten." In overleg met de officier van justitie zoeken Van Dekken en collega Johan Kranenburg de man op. Die verblijft dan in de Forensisch Psychiatrische Inrichting te Heiloo. "We bezochten hem puur als getuige in de moordzaak", zegt Van Dekken. "Omdat hij een jongen van de straat was en ook wel drugs gebruikte, dachten we dat hij mogelijk toch meer kon vertellen." En dat blijkt het geval. "Hij vond het leuk dat we langskwamen", gaat Van Dekken terug naar die gedenkwaardige 19 februari 2010. "Ik zei dat hij ons misschien verder kon helpen en vroeg wat hij kon vertellen. Daarop antwoordde hij: 'Ik heb ze alle vier gedaan.' We wisten niet wat we hoorden! Hij bekende zomaar vier ernstige misdrijven. We heb-

ben gevraagd of hij het wilde herhalen. Dat deed hij." De rechercheurs moeten nu razendsnel bedenken welke implicaties dit heeft. "Het ratelde in ons hoofd. We hebben een verpleegster gevraagd hoe zijn geestelijke toestand op dat moment was. Volgens haar was hij helder en niet onder medicatie. We hebben hem gezegd dat hij dan verdachte was en hem aangeraden met een advocaat te overleggen. Maar dat hoefde van hem niet." Daarop brengen beide rechercheurs de officier van justitie op de hoogte van de doorbraak. Vervolgens wordt de verdachte aangehouden. Na het geven van de cautie gaat de voicerecorder aan en steekt de verdachte van wal. Tot in detail

vertelt hij over de vier steekpartijen. Na zijn openhartige verklaring voelt hij zich naar eigen zeggen opgelucht.

Daderkennis

Nu is het zaak de bekentenis van de seriester te staven met hard bewijs. In de dagen na de bekentenis volgen meer verhoren. Daaruit blijkt dat hij over daderkennis beschikt. "Om zeker te zijn dat hij geen kennis vanuit de media kon hebben opgedaan, hebben we een uitgebreide mediascan gedaan", zegt Van Dekken. "Dat heeft enorm veel tijd gekost. De volgende keer gaan we dat direct bijhouden." Ook blijkt uit de historische printgege-

vens dat de mobiele telefoon van de verdachte bij ieder steekincident in de buurt was. Tevens wijst de man de locaties aan waar hij de messen heeft weggegooid. Het mes dat hij bij de eerste steekpartij gebruikte, wordt opgedoken door een duikteam. De punt hiervan is afgebroken. "Dat verklaarde waarom hij niet door de jas van het slachtoffer kon steken", zegt

>>

Tussen alert maken en onrust voorkomen

In de periode dat de seriester in Lelystad actief was, zagen politie en bestuur zich gesteld voor een dubbele opgave: het zo snel mogelijk opsporen van de dader(s) en tegelijkertijd de groeiende maatschappelijke onrust in goede banen leiden. Communicatie was daarbij van groot belang.

Het onderzoeksprogramma Politie & Wetenschap heeft nauwgezet gereconstrueerd hoe vooral de politie, in samenspraak met bestuur en openbaar ministerie, inhoud heeft gegeven aan deze dubbele opdracht en met welk resultaat. Hieronder volgen de belangrijkste basisregels en aandachtspunten voor communicatie rondom seriële schokkende incidenten, zoals verkrachtingen, andere zedendelicten en brandstichtingen.

- Formuleer expliciet de communicatiedoelstellingen op grond

van een analyse van de - steeds wisselende - situatie. Er zijn twee doelstellingen te onderscheiden: te eerste is extra opsporingsinformatie verkrijgen via burgers en de tweede is gevoelens van onrust binnen de samenleving wegnemen. De politiecommunicatie is aanvankelijk meestal ondersteunend aan de opsporing, maar naarmate er meer incidenten volgen, komt de tweede doelstelling in beeld.

- Selecteer ten tijde van seriële schokkende incidenten een goed uitgebalanceerde mix van diverse communicatievormen. Hierbij valt te denken aan ondermeer reguliere persvoorlichting, opsporingsberichtgeving en direct contact tussen politie en burgers. Goed communiceren betekent niet automatisch zoveel mogelijk communiceren, aangezien dit ook gevoelens van onrust kan veroorzaken.

- Stel vast wie de regie voert over de verschillende vormen van communicatie. Het OM is verantwoordelijk voor de communicatie voor zover dit de opsporing en vervolging raakt. De gemeente komt pas in beeld als er (dreigende) maatschappelijke onrust ontstaat. Het verdient aanbeveling deze gezagsverhoudingen te benoemen in de lokale driehoek en periodiek te bespreken of nog wel de juiste communicatiemiddelen worden ingezet.

- Maak voldoende tijd en capaciteit vrij. Dat kan door een vaste communicatieadviseur aan te wijzen en deze zoveel mogelijk vrij te maken voor interne en externe communicatie. Wijkagenten moeten in tijden van maatschappelijke onrust zo goed mogelijk worden ondersteund door ze vrij te maken voor werk in de wijk.

>>

■ Reconstructie

>> Meints. De overige messen worden niet teruggevonden, ondanks diverse zoekacties. Uit minutieus speurwerk naar de herkomst van de messen, bijvoorbeeld door datasystemen van winkels na te trekken, blijkt wel dat de beweringen van de verdachte kloppen. Uit onderzoek blijkt verder waarom de serie steekpartijen na het vierde incident zo abrupt stopte: de dader zat toen vast vanwege een ander steekincident. Rest alleen nog het motief. "Hij hoorde stemmen in zijn hoofd die hem opdroegen iemand dood

te maken", zegt Van Dekken. "Dat gebrek aan een duidelijk motief en het willekeurige karakter van de steekpartijen, maakte het lastig deze zaak op te lossen." Analist Meints besluit: "We hadden direct het gevoel dat hij er meer vanaf wist, maar zonder zijn bekentenis hadden we deze misdrijven niet opgelost. We hadden feitelijk niets tegen hem." ■

De rechtbank in Lelystad veroordeelde de dader in februari 2011 tot TBS met dwangverpleging. Dat was conform de eis van het

OM. Omdat hij ten tijde van de steekpartijen volledig ontoerekeningsvatbaar was, eiste het OM geen celstraf.

Wilt u reageren op dit artikel? Mail naar

erik.van.der.veen@politieacademie.nl

Voor meer informatie:

PKN > Opsporing > Tactische onderzoeksmethoden > TGO

Op aanwijzing van de verdachte vindt een duikteam een mes, met afgebroken punt.

- >> - **Zorg voor goede samenwerking met relevante actoren.** De vaste communicatieadviseur vormt de spin in het interne en externe communicatieweb. Hij/zij dient nadrukkelijk tijd te investeren in interne communicatie, richting zowel directe collega's als collega's van executieve afdelingen en de recherche. Verder is het nuttig een 'klein SGB0' of vergelijkbare overlegvorm in te stellen. Zo is de interne afstemming tussen de hoofdrolspelers optimaal.
- **Spijker de deskundigheid bij. Risico- en crisiscommunicatie is nadrukkelijk anders dan reguliere voorlichting.** Extra training op dit gebied is aan te

raden, zelfs in grote korpsen. Als klankbord kan dienen de Vakgroep Communicatie, bestaande uit hoofden communicatie van verschillende korpsen.

- **Ontwikkel een communicatieleidraad.** Met andere woorden: werk verschillende scenario's uit en bedenk hoe de communicatie er in die gevallen uit moet zien. Betrek zowel de gemeente als het OM tijdig bij het ontwikkelen van deze leidraad. Tot slot is het van groot belang te oefenen. Omgaan met maatschappelijke onrust wordt zelden tot nooit geoefend. Daar moet verandering in komen.

De uitgave 'Balanceren tussen alert maken en onrust voorkomen, publiekscommunicatie over seriële schokkende incidenten' in de reeks Politiekunde is vervaardigd in opdracht van het Onderzoeksprogramma Politie & Wetenschap. Dat is een zelfstandig onderdeel van de Politieacademie. De uitgever is Stapel & De Koning, ISBN 978-90-3524-534-1

De communicatiechecklist 'Balanceren tussen alert maken en onrust voorkomen' is op te vragen bij communicatieadviseur Agnes Meijers via agnes.meijers@flevoland.politie.nl.